

ВИСНОВОК
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Шинкарьової Любові Володимирівни
«Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність. Повномасштабна збройна агресія, розв'язана Російською Федерацією проти України, спричинила глибокі трансформації у соціальному житті, зокрема – різке зростання кількості осіб зі статусом учасників бойових дій. Цей процес супроводжується формуванням нового соціального прошарку – ветеранів війни та членів їхніх сімей, адаптація яких до цивільного життя стає ключовим викликом для українського суспільства.

Станом на липень 2024 року в Україні офіційно нараховувалося майже 950 тисяч учасників бойових дій. За прогнозами, загальна кількість ветеранів і членів їхніх сімей може сягнути 5 мільйонів осіб. За таких умов проблема адаптації до змін і кризових ситуацій набуває не лише індивідуального, а й загальнонаціонального значення.

У зазначеному дослідженні акцент робиться на вивченні психологічних особливостей адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій. Це має важливе значення не лише для їхнього особистісного добробуту, а й для збереження соціальної стабільності та стійкості українського суспільства в умовах тривалої воєнної загрози. Результати дослідження можуть бути основою для розробки ефективних програм психологічної підтримки для дружин учасників бойових дій, що сприятиме зміцненню національної безпеки та соціальної згуртованості держави.

Зв'язок дисертації з науковою темою. Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Психологічна підтримка ресурсного потенціалу особистості в мінливих умовах суспільного буття» (2021-2026 рр.) (державний реєстраційний номер 0121U112046). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від «28» жовтня 2021 року).

Мета дисертації полягає у теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій у складних життєвих ситуаціях, з якими стикаються ці жінки; розробці комплексної програми активізації адаптаційного потенціалу, апробуванні та аналізі її ефективності.

Задля реалізації поставленої мети авторкою дисертації були розв'язані такі **завдання**:

1) Узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій;

2) Проаналізувати сутність та структуру особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій у складних життєвих обставинах;

3) Емпірично дослідити соціально-психологічні проблеми дружин учасників бойових дій, а також виявити їхні зовнішні та внутрішні ресурси й чинники, що впливають на їхній адаптаційний потенціал як у період перебування чоловіка на війні, так і після його повернення до цивільного життя.

4) Розробити й емпірично апробувати програму активізації особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій.

Об'єктом дослідження є адаптаційний потенціал особистості.

Предметом дослідження – особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій.

Теоретико-методологічну базу дисертації складають: системний підхід до вивчення соціально-психологічних механізмів впливу (В. Татенко, А. Bandura); психосемантичний підхід до вивчення свідомості (А. Задорожна, О. Лозова); психодинамічний підхід, що визначає характер впливу на психічні конструкти особистості в процесі динамічних перетворень (Н. Пезешкіан, А. Азіз); ресурсний підхід до вивчення адаптаційного потенціалу особистості (О. Литвиненко, С. Хобфолл, Е. Фромм, О. Штепа).

Методи дослідження:

- *теоретичні:* узагальнення, систематизація, аналіз та синтез інформації щодо поглядів та підходів до розгляду поняття особистісного адаптаційного потенціалу; систематизація відомостей про сучасний стан дослідження вторинної травматизації та джерел ресурсного стану дружин учасників бойових дій; порівняння засобів вимірювання особистісного адаптаційного потенціалу та методів розвитку цієї характеристики;

- *емпіричні:* методика «Шкала оцінки впливу травматичних подій» (М. Горовіц та ін.); «Індекс благополуччя ВООЗ-5» (в адаптації Л. Карамушки, К. Терещенко, О. Креденцер); методика «Шкала диференціальних емоцій» (К. Ізард); «Методика самооцінки емоційного стану» Дж. Уессмана та Д. Рікса; «Опитувальник копінг-стратегій (CSI-SF)» (Addison, C., Campbell-Jenks, B., Sarpong, D., Kibler, J., Singh, M., Dubbert, P.); «Коротка шкала стійкості» (W. Smith, M. Dalen, T. Wiggins, E. Tooley, S. Christopher, J. Bernard); «Опитувальник посттравматичного зростання» (Р. Тедеші, Л. Калхаун); «Методика мотиваційної індукції» (Ж. Нюттен); напівструктуроване інтерв'ю; авторська анкета; семантичний диференціал «Сучасні уявлення про дружин учасників бойових дій».

- *методи математичної обробки статистичних даних:* коефіцієнт рангової кореляції Спірмена для виявлення зв'язків між рівнем стійкості та самооцінкою дружин УБД; критерій U-Манна-Вітні для виявлення значущих відмінностей серед груп дружин, чоловіки яких мали раніше досвід участі у бойових діях та для кого цей досвід був вперше; критерій Вілкоксона для залежних вибірок для порівняння результатів до та після участі у програмі розвитку адаптаційного потенціалу.

Експериментальна база дослідження. Для наповнення вибірки використовувалися внутрішні канали громадських організацій, що співпрацюють з дружинами учасників бойових дій, а також метод «снігової кулі», коли респондентки залучали жінок інших до опитування. На етапі збору

емпіричних даних проведено 30 глибинних інтерв'ю (20 з дружинами учасників бойових дій, 10 з чинними військовослужбовцями). Вибірка для констатувального етапу дослідження охоплювала 150 дружин УБД; 40 учасників бойових дій – для дослідження ціннісних орієнтацій на майбутнє; 58 студентів – для визначення уявлень молоді про дружин військовослужбовців. Проаналізовано 100 відкритих профілів дружин УБД у Facebook для визначення адаптаційних механізмів жінок у соціальній мережі. У формульованому експерименті взяли участь 40 дружин учасників бойових дій, серед яких 20 були включені до експериментальної групи, а 20 – до контрольної

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає в поглибленні та розширенні наукових уявлень про соціально-психологічні проблеми, компоненти особистісного адаптаційного потенціалу та психологічні ресурси у кризові періоди дружин учасників бойових дій:

- *розроблено* змістово-структурну моделі особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій в умовах травматичних подій. Центральним елементом моделі виступає адаптаційний потенціал, який охоплює три ключові компоненти: психологічний (самооцінка, емоційно-вольова саморегуляція, когнітивно-поведінковий аспект, цінності особистості), фізичний (безпека для життя, задовільний фізичний стан) та соціальний (підтримка близьких, культурні й суспільні установки, щодо проживання травматичних подій). Взаємозв'язок між соціальним і психологічним компонентами зумовлює формування соціально-психологічних ресурсів, тоді як поєднання психологічного та фізичного компонентів визначає психологічне благополуччя, що проявляється через позитивний емоційний стан, енергійність.

- *систематизовано* соціально-психологічні проблеми, з якими стикаються дружини учасників бойових дій на різних етапах: під час перебування чоловіка в зоні бойових дій (потреба у налагодженій комунікації між партнерами, необхідність юридичної та економічної підтримки сім'ї, перерозподіл відповідальності між партнерами, невизначеність майбутнього, самостійне виховання дружиною дітей) та після його повернення до цивільного життя (зміна ціннісних орієнтацій партнерів, неконтрольовані прояви агресії ветерана, конфлікти у парі, вторинна травматизація дружини, можлива фізична травматизація військового під час виконання бойового завдання);

- *поглиблено уявлення про* явище посттравматичного зростання як значущий аспект адаптаційного потенціалу: високий рівень відкритості до нових можливостей; здатність до особистісного розвитку та переоцінки життєвих цінностей;

- *уточнено та класифіковано* ключові джерела особистісних ресурсів дружин учасників бойових дій: сім'я, спілкування, діяльність, відпочинок, здоров'я, мистецтво, віра, психологічна підтримка. У проживанні складних життєвих ситуацій жінкам допомагають такі сімейні цінності та традиції: контакт з чоловіком, проведення часу з сім'єю, духовність;

- *створено й апробовано* «Програму активізації особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій»; експериментально підтверджено її ефективність у кількісних та якісних зрушеннях показників психологічного благополуччя та впевненості у собі; розроблено методичні

рекомендації для впровадження програми психологами на базі громадських організацій, що працюють з рідними військовослужбовців.

Апробація дослідження. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня: Міжнародна науково-практична конференція: «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук» (м. Київ, 2020 р.); VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми практичної психології» (м. Глухів, 2020 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (м. Київ, 2020 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців (м. Тернопіль, 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (м. Київ, 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології розвитку особистості» (м. Київ, 2023 р.); XXII Міжнародна науково-практична конференція «Actual problems in education and introduction of new technologies» (м. Стокгольм, 2024р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Українська хартія вільної людини: від смислових конструктів до формування системи цінностей» (м. Тернопіль, 2024р.); Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Соціально-психологічна підтримка особистості в умовах суспільних трансформацій» (м. Київ, 2024р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладено в 16 публікаціях (9 одноосібних і 7 у співавторстві), із них 5 – наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 11 публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації. Наукові результати дисертації повною мірою висвітлено у наукових публікаціях.

Наукові статті, опубліковані в наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Сорокіна О.А., Шинкарьова Л.В. Особистісні ресурси дружин учасників бойових дій у складних життєвих ситуаціях. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. № 3. С. 56–62. ISSN 2312–3206 (Print), 2663–2764 (Online). DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-7>
2. Шинкарьова Л.В. Досвід соціально-психологічної допомоги дружинам учасників бойових дій у США та в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 252–257. ISSN 2710–1118 (Print), 2710–1126 (Online). DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.43>
3. Справцева К.С., Шинкарьова Л.В. Самопрезентація дружин учасників бойових дій у соціальних мережах в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 5. С. 144–149. ISSN 2710–1118 (Print), 2710–1126 (Online). DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.5.20>

4. Шинкарьова Л.В. Компоненти та особливості особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій в умовах війни. *Габітус*. 2024. № 61(43). С. 237–240. ISSN 2663–5208 (Print), 2663–5216 (Online). DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.43>

5. Шинкарьова Л. Вплив програми активізації адаптаційного потенціалу на якість життя дружин учасників бойових дій. *Наукові перспективи*. 2025. № 1(55). С. 2018–2027. ISSN 2708–7530. DOI [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1\(55\)-2018-2027](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-2018-2027)

Публікації, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації

1. Лозова О., Шинкарьова Л. Соціально-психологічні ресурси дружин учасників бойових дій: Фактори підтримки в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2025. № 1(44). С. 185–192. ISSN 2695–1584 (Print), 2695–1592 (Online). DOI [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-1\(44\)-185-192](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-1(44)-185-192)

2. Циганчук Т.В., Шинкарьова Л.В. Вплив стресу на уявлення про майбутнє в учасників бойових дій. *Психологічний часопис*. 2019. № 5(8). С. 264–276. ISSN 2414–0023 (Print), 2414–004X (Online). DOI <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.8>

3. Шинкарьова Л.В., Циганчук Т.В. Порівняння ціннісно-мотиваційної сфери учасників бойових дій та цивільного населення. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук»* (Київ, 31 січня – 1 лютого). С. 134–137. URL: <https://bit.ly/3E9JHOp>

4. Шинкарьова Л.В., Сорокіна О.А. Соціально-психологічні проблеми дружин учасників бойових дій. *Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології»* (Глухів, 20–21 лютого). С. 192–197. URL: https://psylpr.at.ua/Materials/zbirka_statej_2020-glukhiv.pdf

5. Сорокіна О.А., Шинкарьова Л.В. Вторинна травматизація дружин учасників бойових дій. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи»* (Київ, 3–4 квітня). С. 126–128. URL: <https://bit.ly/4jarD5M>

6. Шинкарьова Л.В. Окремі компоненти та характеристики особистісного адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців»* (Тернопіль, 16 грудня). С. 415–420. URL: <https://bit.ly/43OI0jM>

7. Шинкарьова Л.В. Психотерапевтична роль сім'ї у психологічній підтримці учасників бойових дій. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень»* (Київ, 9 грудня). С. 82–85. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/181/3362/7771-1>

8. Шинкарьова Л.В. Роль психоедукації у роботі з дружинами учасників бойових дій. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології розвитку особистості»* (Київ, 12–15 травня). С. 128–130. URL: <https://bit.ly/4cxgoC9>

9. Шинкарьова Л.В. Аналіз викликів та труднощів у сім'ях військовослужбовців: соціально-психологічний аспект. *Матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції «Actual problems in education and introduction of new technologies»* (Stockholm, 4–7 червня). С. 283–286. URL: <https://drive.google.com/file/d/1euUwEj-cyZxSaXU2Hv-2Y4x60ZSfau-s/view>

10. Шинкарьова Л.В. Психологічна стійкість особистості у кризових умовах розвитку суспільства. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська хартія вільної людини: від смислових конструктів до формування системи цінностей»* (Тернопіль, 25 жовтня). С. 309–312. URL: <https://drive.google.com/file/d/11JT8GC29v6tEBc8Gu1XCLwRcsLPTJ2tj/view>

11. Шинкарьова Л.В. Розвиток адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій під час кризових ситуацій. *Матеріали міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Соціально-психологічна підтримка особистості в умовах суспільних трансформацій»* (Київ, 8 жовтня). С. 131–132. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1mh1XbVicn9BY_eBf0_4ezRGA8IsuWOD

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, у якому презентовано особливості адаптаційного потенціалу дружин учасників бойових дій. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані здобувачкою особисто.

У статті «Вплив стресу на уявлення про майбутнє в учасників бойових дій» у співавторстві з Т. Циганчук, персональний внесок здобувача полягає у зборі та аналізі даних, виявленні та класифікації уявлень про майбутнє в учасників бойових дій.

У статті «Особистісні ресурси дружин учасників бойових дій у складних життєвих ситуаціях» у співавторстві з О. Сорокіною, здобувачем проведено збір та аналіз емпіричних даних, проаналізовано соціальні, психологічні та економічні проблеми дружин УБД, виявлено особистісні ресурси цих жінок.

У статті «Соціально-психологічні ресурси дружин учасників бойових дій: фактори підтримки в умовах війни» у співавторстві з О. Лозовою, здобувачем проведено збір та аналіз емпіричних даних, визначено категорії соціально-психологічних ресурсів та роль цінностей і традицій в адаптації дружин до складних життєвих ситуацій.

У статті «Самопрезентація дружин учасників бойових дій у соціальних мережах в умовах війни» у співавторстві з К. Справцевою, здобувачем визначено соціально-психологічні проблеми дружин УБД на момент виконання чоловіком бойового завдання, обґрунтовано ризики застосування соціальних мереж та визначено їх роль як емоційного ресурсу дружин.

У тезах «Порівняння ціннісно-мотиваційної сфери учасників бойових дій та цивільного населення», підготовлених у співавторстві з Т. Циганчук, персональний внесок здобувача полягав у зборі та аналізі емпіричних даних, а також у порівнянні ціннісних орієнтацій досліджуваних груп.

У тезах «Соціально-психологічні проблеми дружин учасників бойових дій», написаних спільно з О. Сорокіною, здобувачем було вивчено ключові соціально-психологічні виклики, з якими стикаються дружини військовослужбовців.

У тезах «Вторинна травматизація дружин учасників бойових дій», також підготовлених у співавторстві з О. Сорокіною, проаналізовано рівень вторинної травматизації та особливості психоемоційного стану зазначеної категорії жінок.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Список використаних джерел налічує 203 найменування, з них 58 – іноземною мовою. Повний обсяг дисертації – 266 сторінок. Основний зміст викладено на 174 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 11 рисунків, 7 додатків. Основний текст що відповідає вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою Університету «Психологія».

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023.

Дотримання здобувачем академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлено наукові результати дисертації. На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату.

Усі використані здобувачкою в тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дослідження та вказані в анотації дисертаційної роботи.

Відповідність змісту дисертації галузі знань та спеціальності. Зміст дисертації відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія. Здобувачем повністю виконано освітню та наукову складову підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти й накопичено теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, достатні для розв'язання комплексних проблем у царині професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, опановано методологію наукової діяльності.

Рішення.

1. Дисертація Шинкарьової Любові Володимирівни на тему «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія, є завершеною, самостійною роботою, що містить науково обґрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення і відповідає п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023.

2. Дисертація Шинкарьової Любові Володимирівни та наукові публікації, у яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на належному науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

3. Шинкарьова Любов Володимирівна на високому рівні оволоділа методологією наукової діяльності, набула теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувачка вільно володіє матеріалом.

4. Рекомендувати дисертацію Шинкарьової Любові Володимирівни на тему «Особистісний адаптаційний потенціал дружин учасників бойових дій», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія до публічного захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для присудження Л.В. Шинкарьовій ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Голова –

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Тетяна ЦИГАНЧУК

